

1.8. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

STRATEGIC DIRECTIONS OF VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Валерій Байдулін

молодший науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-8176-4445>
valbay@ukr.net

Valery Baidulin

Researcher of the Professional Career
Laboratory of the Institute of Vocational
Education of the NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-8176-4445>
valbay@ukr.net

У підрозділі висвітлено напрями реалізації стратегії соціально-економічного розвитку ЄС, прийнятої Європейською радою. Розглянуто динаміку та механізм взаємодії трьох основних пріоритетів сучасного соціально-економічного розвитку. Обґрунтовано висновок про те, що творча реалізація такої стратегії в Україні створить можливість для більш динамічного просування в напрямі досягнення інноваційної, освітньої та інтелектуальної конкурентоспроможності нашої держави.

The sub-section highlights the directions of implementation of the EU socio-economic development strategy adopted by the European Council. The dynamics and mechanism of interaction of the three main priorities of modern socio-economic development are considered. The conclusion is made that creative implementation of such a strategy in Ukraine will create an opportunity for more dynamic progress towards achieving the innovative, educational and intellectual competitiveness of our country.

Ключові слова: стратегія, професійна освіта, сталий розвиток, стабільне майбутнє, модернізація, професійне зростання, інноваційна політика.

Keywords: strategy, vocational education, sustainable development, stable future, modernization, professional growth, innovation policy.

Постановка проблеми. Сучасна світова економіка, яка донедавна ще потерпала від негативних наслідків глобальної фінансово-економічної кризи, а зараз існує в умовах війни в самому центрі європейського континенту, вимагає стабілізації та адаптації до нових реалій сьогодення. Така ситуація формує передумови для інтелектуального та інноваційного оновлення економіки і суспільства. Очевидно, що для забезпечення стабільності функціонування економіки України постає проблема формування механізму управління інноваційним розвитком та реформування системи підготовки кваліфікованих спеціалістів для підвищення продуктивності

підприємств.¹⁶⁶ Доречним тут є вивчення досвіду зарубіжних країн. Незважаючи на значне відставання України у багатьох сферах від провідних країн Європи, слабку підтримку науки й освіти з боку держави в останні роки і значний відтік перспективних фахівців за кордон, Україна ще має досить потужний інтелектуальний потенціал.¹⁶⁷ Саме це і є чи не єдиною надією для будівництва нової економіки – економіки, заснованій на знаннях. Усвідомлення цієї істини відкриє для України нові можливості і перспективи.

Виклад основного матеріалу. У стратегії розвитку економіки Європейського Союзу, прийнятою Європейською Радою, на перший план висуваються три взаємодоповнюючих пріоритети:¹⁶⁸

- інтелектуальне зростання: розвиток економіки, що спирається на знання та інновації;
- стабільне зростання: сприяння ефективнішому використанню ресурсів, створенню більш екологічної, і, найважливіше, більш конкурентоспроможної економіки;
- загальне зростання: створення економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує згладжування соціальних і територіальних відмінностей.

Для реалізації Стратегії передбачається інвестування 3 % ВВП ЄС у дослідження та наукові розробки.

Європейською Комісією запропоновано «сім флагманських ініціатив» для стимулювання прогресу по кожному з пріоритетних напрямів:¹⁶⁹

1. «Інноваційний Союз» (Innovation Union) – із завданням покращити загальні умови для досліджень та інновацій і полегшити доступ до фінансування, з тим, щоб новаторські ідеї перетворювалися на товари та послуги, що забезпечують економічне зростання і створюють робочі місця.

2. «Молодіжний рух» (Youth on the move). Мета цієї ініціативи – підвищення ефективності освітніх систем і допомога молодим людям

¹⁶⁶ Верховна рада України. (2002b). Про інноваційну діяльність (зміни та доповнення). *Відомості Верховної Ради України*, 36, 266. Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

¹⁶⁷ Князевич, А. О. (2015). Ринок інновацій у складі інноваційної інфраструктури країни. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 3, 129–139. https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-6-issue-3/mmi2015_3_129_139.pdf

¹⁶⁸ Тараненко, І. В. (2011). Інноваційні стратегічні ініціативи ЄС. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. пр.*, 1. 72–78. Аванті. <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/1496>

¹⁶⁹ European Commission. (2010). *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC2020>

вийти на ринок праці, підвищення якості та міжнародної привабливості європейської системи вищої освіти шляхом підвищення мобільності учнів, студентів, вчителів та викладачів. Зокрема, європейські програми мобільності будуть пов'язані з національними програмами мобільності.

3. «Європейська програма дій в галузі цифрових технологій» (A digital agenda for Europe) із завданням прискорення упровадження високошвидкісного Інтернету і використання переваг єдиного ринку електронних послуг для населення та комерційних компаній.

4. «Ресурсно-ефективна Європа» (Resource-efficient Europe). Мета – впровадження нових ресурсно-ефективних та екологічно чистих технологій.

5. «Промислова політика, адаптована до умов глобалізації» (An industrial policy for the globalization era) повинна поліпшити умови ведення, бізнес діяльності, особливо для малих і середніх підприємств, а також сприяти створенню розвинутої і стабільної промислової бази, конкурентоспроможної у глобальному масштабі.

6. «План з розвитку нових професійних здібностей і робочих місць» (An agenda for new skills and jobs) ставить за мету модернізувати ринки праці і відкрити для людей нові можливості за рахунок розвитку їхніх навичок упродовж усього їхнього життя з тим, щоб підвищити рівень зайнятості працездатного населення і забезпечити кращий баланс попиту і пропозиції на ринку праці, в тому числі за рахунок мобільності робочої сили. Дозволити представникам усіх вікових категорій здобути нові навички, необхідні для успішного працевлаштування на всіх життєвих етапах. Зокрема, запроваджена Європейська рамка кваліфікацій, а також національні кваліфікаційні рамки для адекватного опису та подальшого визнання результатів навчання протягом життя.

7. «Європейська програма по боротьбі з бідністю» (European platform against poverty) повинна забезпечити згладжування соціальних і територіальних відмінностей, з тим, щоб плоди, отримані від економічного зростання, і робочі місця ділилися широко, щоб люди, що мешкають нині в умовах вбогості і соціальної ізоляції, отримали можливість жити в гідних умовах і брати активну участь в житті суспільства.

Стратегічні завдання розвитку економіки Європейського Союзу наступні:

- зайнятість осіб у віці 20–64 роки на рівні 75 %;
- обсяг інвестицій у дослідження і наукові розробки 3 % ВВП ЄС;

- скорочення викидів парникових газів на 20 % порівняно з 1990 роком, збільшення частки поновлюваних джерел енергії до 20 %, енергоефективності на 20 %;

- скорочення частки достроково відрахованих учнів середніх шкіл – до менш ніж 10 % та підвищення частки осіб з вищою освітою у віці 30–34 роки до 40 %;

- скорочення чисельності осіб, що знаходяться під загрозою опинитися за межею бідності – до 20 млн.

Стратегічними інструментами «сімох флагманських ініціатив» є:

1. Європейський дослідницький простір.

2. Європейське інноваційне партнерство між ЄС та національними державами.

Пілотне Європейське інноваційне партнерство із забезпечення активного та здорового життя для людей похилого віку.

3. Єдиний цифровий ринок, заснований на надшвидкісному Інтернеті.

4. Табло Інноваційного Союзу.

5. Молодіжна рамкова програма працевлаштування.

Реалізація таких ініціатив в Україні дасть можливість досягнення інноваційної, освітньої та інтелектуальної конкурентоспроможності нашої держави на основі:¹⁷⁰

- вибору стратегічних пріоритетів з урахуванням інтересів зацікавлених сторін;

- транскордонного поєднання зусиль науковців для здійснення досліджень та розроблень;

- здійснення регіоналізації інноваційної політики, що, в свою чергу, сприятиме вільному переміщенню технологій та інноваційних продуктів, формуванню регіональних інноваційних стратегій, створенню технопарків, бізнес-інкубаторів, а також інноваційних структур іншого типу;

- створення умов для формування науково-промислових кластерів;

- подолання фрагментації і дублювання досліджень та розроблень;

- ефективної взаємодії науки та бізнесових структур у рамках програм державно-приватного партнерства в науково-дослідній та інноваційній сферах;

- сприяння поетапному створенню національної мережі

¹⁷⁰ Слинко, М. Ю. (2020). Перспективи інноваційного розвитку регіонів України через реалізацію інструмента смарт-спеціалізації. *Економіка і організація управління*, 4(40), 167–177. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.4.16>

комерціалізації інноваційних продуктів та трансферу технологій.

Служба дослідження громадської думки Європейської комісії «Євробарометр» опублікувала результати проведеного в 27 країнах – членах ЄС, опитування, спрямованого на з'ясування ставлення громадян до науки і технологій. Ці дані становлять особливий інтерес у зв'язку з підтримкою ЄС інтеграції України в європейський дослідницький простір. Результати дослідження громадської думки свідчать про те, що 79 % європейців цікавляться науковими відкриттями і новими технологічними розробками. Таких європейців більше, ніж громадян, які слідкують за новинами спорту (65 %), культури і мистецтва (69 %), а також політики (68 %). Показово, що проблемами навколишнього середовища та медичних відкриттів, які напряду пов'язані з наукою і технологіями, цікавляться відповідно 88 % і 82 % європейців. Тільки 11 % мешканців європейських країн вважають себе добре поінформованими щодо наукових відкриттів і нових технологічних досягнень, а 50 % мають достатню інформацію у цих галузях. Одночасно кількість європейців, які дуже добре поінформовані про спортивні події, сягає 30%. Звертає на себе увагу також думка європейців про роль вчених в інформуванні широкої громадськості про наукові відкриття та нові технологічні розробки. Більшість із них (57 %) вважають, що вчені докладають замало зусиль для популяризації серед громадян результатів своєї наукової роботи. Абсолютна більшість європейців (75 %) вважають: завдяки розвитку науки і технологій майбутні покоління отримають більше можливостей для розвитку та зростання.

Водночас 61% європейських громадян вважають, що результати наукових досліджень і нові технології зроблять їх працю набагато цікавішою. Ставлення європейців до рівня фінансування наукових досліджень у ЄС ділиться таким чином: 31 % вважають його недостатнім, 32 % – достатнім і лише 7 % – високим.¹⁷¹

Якщо б аналогічні опитування в масштабах України проводились, можна було би з великою вірогідністю стверджувати, що для українців ці відсотки були б наполовину меншими, що викликано набагато нижчим рівнем життя українців і, у зв'язку з цим, зміною життєвих пріоритетів. Більшість європейців (64 %) вважають, що ЄС має розвивати співробітництво із вченими третіх країн.

На сьогодні програма наукових досліджень і технологічного розвитку ЄС повністю відкрита для участі українських учених у

¹⁷¹ Стойко, І., & Мельник, Л. (2012). Український ринок інновацій та його перспективи у стратегії «Європа 2020». *Соціально-економічні проблеми і держава*, (1), 164–172. <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12siiuse.pdf>

спільних проєктах та одержання фінансової підтримки. Українські наукові організації навіть можуть виступати координаторами таких проєктів. В Україні працює Офіс спільної підтримки інтеграції України в європейський дослідницький простір, який фінансується ЄС згідно з політикою європейського сусідства і партнерства. Тому лише вміле використання науково-технічного та освітнього потенціалу є безальтернативним реальним шляхом інтегрування до європейського співтовариства, забезпечення суспільного добробуту європейського рівня. З цією метою держава повинна використати такий дієвий механізм впливу на забезпечення інноваційної перебудови структури економіки, як законодавче стимулювання інноваційної діяльності на всіх її етапах та створення такого нормативно-правового середовища, яке б найбільш сприяло розвитку високотехнічних галузей виробництва, стабілізації діяльності окремих підприємств. Важливо те, що освіта всіх рівнів та навчання протягом всього життя відіграють ключову роль у досягненні цілей цієї стратегії – особливо там, де йдеться про інтелектуальне та загальне зростання.

Загалом, усю стратегію направлено на генерування сталого розвитку, необхідного для досягнення високого рівня зайнятості, продуктивності та соціальної згуртованості.

Ще у Брюггському комюніке, опублікованому у грудні 2010 року, міністри ЄС у сфері професійної освіти та підготовки та Єврокомісія закликали до посиленого співробітництва в питаннях професійної освіти задля успішної реалізації стратегії розвитку, роблячи особливий акцент на значенні цієї освіти та підготовки у підтриманні стабільного зростання та пропагуванні рівності, соціальної згуртованості й активної громадянської позиції.

Базуючись на прийнятій усіма країнами-членами ЄС позиції спрямованості на надійне та стабільне майбутнє, Європейський фонд освіти розглядає стабільний розвиток як один із головних засадничих принципів своєї діяльності у країнах-партнерах. Європейський фонд освіти чітко виокремлює нагальну потребу в міжнародному діалозі та обміні досвідом та знаннями в сенсі розвитку професійних якостей та кваліфікаційному зростанні, що необхідно задля використання економічних можливостей, які з'являться під час переходу до стабільної «зеленої» економіки та адаптації до кліматичних змін.

Професійна освіта особливо тісно пов'язана із сферою праці: вона повинна передбачати й відповідно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці відносно нових професійних профілів, необхідних для успішного кар'єрного зростання в умовах економіки, де суттєво знижено рівень споживання вуглеводнів, електроенергії тощо.

Адже Україна, дійсно випереджаючи Європу у розробці та прийнятті стратегічних концепцій, поки що так і не зробила інноваційного прориву відповідно до європейського прикладу, що не відбувається з причини неправильно обраних орієнтирів економічного розвитку на рівні державної політики, яка була і залишається непродуманою і непослідовною та має лише одну реальну мету – стимулювання використання матеріальних факторів економічного зростання без продуманої стратегії на майбутнє, в якому суспільство та економіка знань будуть визначальними.¹⁷²

Перехід до «нової» економіки знижує забрудненість довкілля, а в той же час створює нові можливості у сфері працевлаштування. Відновлювані джерела енергії, альтернативні транспортні концепції, енергозберігаючі технології відкривають нові можливості для великих підприємств і малого та середнього бізнесу. Щоб повною мірою скористатися потенціалом нових технологій, як робітники, так і керівники підприємств мають вміти швидко адаптуватися до постійних новацій у цих галузях. Вони повинні мати надійну базу професійних навичок та бути готовими засвоювати нові знання для постійного підвищення кваліфікації.

Система професійної освіти і підготовки грає непересічну роль у становленні активної громадянської позиції, яка є невід'ємною частиною стабільного суспільства. Професійна освіта повинна формувати не тільки кваліфікованих працівників, але й відповідальних та інформованих споживачів, які здатні вирішувати виробничі завдання компетентно і творчо, з наголосом на стабільний розвиток як на робочому місці, так і в суспільстві в цілому. Система професійної освіти може і повинна підтримувати активну громадянську позицію, сприяючи розвитку критичного та творчого мислення шляхом реалізації інтерактивного та індивідуально орієнтованим підходом до навчання.

Відтак першочерговим завданням для сфери професійної освіти України є адаптація до нових реалій сьогодення, що забезпечить формування передумов для інтелектуального та інноваційного оновлення й відбудови економіки і суспільства.

¹⁷² Геєць, В. М., & Семиноженко, В. П. (2006). *Інноваційні перспективи України*: монографія. Константа.